

DİNSEL DÖNÜŞÜM¹

William JAMES

Çevirenler

Doç. Dr. Ali KUŞAT

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim üyesi

Mehmet ÖZDEMİR

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Psikolojisi Doktora Öğrencisi

Pirmagomed MAGOMEDOV

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Psikolojisi Doktora Öğrencisi

Dönüşmüş olmak, yeniden doğmak, lütuf elde etmek, dini tecrübe etmek, güvence elde etmek gibi pek çok tümce tedrici ve ani değişim sürecini ifade eder. Daha sağlam dini bir gerçekliğin sonucu olarak, o ana kadar bölünmüş aşağılık ve mutsuzluk içerisindeki ben bilinçli olarak bütünleşir artık doğru bir üstünlük ve mutluluk duygusu ortaya çıkar. Bu, en azından, dine dönüşü genel terimleri ile anlatan durumdur. Böylesi bir ahlaki değişimde, ister inanalım ister inanmayalım doğrudan ilahi bir müdahaleye ihtiyaç vardır.

Sürecin kısa bir incelemesine geçmeden önce, tanım anlayışımızı somut bir örnek ile aydınlatayım. Tecrübesi, Amerika’da bir broşürde yer alan ve eğitim görmemiş bir insan olan Stephan Bradley’in ilginç durumunu örnek olarak seçiyorum.²

Bu örneği seçmemin nedeni, bu içsel dönüşümlerde şüphe götürmeyecek şekilde birbirinin altında yer alan içsel derinliklerin bulunmasıdır. Bu karakter yapıları sanki birbirinin altında sıralanmış tabakalar ve kabuklar gibidir. Bunların varlığı ile ilgili ön bir bilgiye de sahip değiliz.

Bradley 14 yaşında iken, tamamen mühtedi olduğunu düşünüyordu. Onun bu konuyla ilgili tecrübesi şöyledir:

---

¹ William James, *The Varieties of Religious Experiences; A Study In Human Nature*, Penguin Books, USA 1985, kitabın 189-216 sayfaları arası IX. Bölüm “Conversion”un tercümesidir.

² Stephen H. Bradley’in beş yaşından yirmi dört yaşına kadar, Kasım 1829’un ikinci günü yaşadığı Kutsal Ruhun gücünün olağanüstü tecrübesini de içeren hayatının kısa bir özeti burada verilecektir. Madison, Connecticut, 1830:

“Kurtarıcı’yı gördüğümü düşünüyordum, sadakatle, insan şeklinde, yaklaşık bir dakikalığına odada kollarını uzatmış, bana: Gel, der gibi gözüküyordu. Sonraki gün, sevinçten titriyordum, mutluluğum o kadar büyüktü ki ölmeyi istiyordum; bu dünyanın bende bir cazibesi kalmamıştı, her günün bana Şabat kadar kutsal göründüğünü biliyordum. Bütün insanlığın, benim hissedebildiğim gibi hissedebilmesi şeklinde ateşli bir arzum vardı. Onların aşkın Tanrı sevgisine sahip olmasını istiyordum. Bu andan önce çok bencil ve kendini beğenmiş biri idim, fakat şimdi tüm insanlığın refahını arzulu-yordum ve en azılı düşmanlarımın dahi bağışlanmasını hisseden bir kalbe sahiptim. Şayet Tanrı nazarında, bir ruhun ihtidasına araç olabileceksem, herhangi birinin tüm alay ve küçümsemelerine katlanabilmeyi ve Tanrı’nın aşkına (hatırına) acı çekmeye katlanabileceğimi hissedebiliyordum.”

Dokuz yıl sonra 1829’da, Mr. Bradley kendi çevresinde başlayan dini bir diriliş işitiyordu. O bu konuda yaşadıklarını şöyle anlatır: “Genç mühtedilerin çoğu, vaazda (toplantıda) bana gelip bir dinim olup olmadığını sorduklarında, olmasını ümit ettiğimi söylüyordum. Bu onları tatmin etmiyordu. Onlar kendilerinin bir dine sahip olduklarının farkında olduklarını söylüyorlardı. Ben onlardan, uzun süredir Hıristiyan olmama rağmen bir dinim yoksa bundan sonra dinim olmalı ve dualarının kabul olacağını düşünerek, benim için dua etmelerini rica ettim.”

“Bir Şabat günü, Akademi’de bir Metodist’i dinlemeye gittim. O, genel yargı gününü, (Ahiret) daha önce hiç işitmediğim kadar ürkütücü ve kutsal bir tarzda ortaya koydu. Sanki bu günün görüntüsü meydana geliyordu ve zihnimde öyle canlandı ki, tüm zihinsel güçlerim, tıpkı Felix gibiydi. Ben her ne kadar içten bir şey hissetmesem dahi bankta isteksizce titriyordum. Sonraki gün akşam onu tekrardan dinlemeye gittim. O, Vahiyden (Revelation bölümü) bir metni eline aldı: ”Ve Tanrı huzurunda duran büyük ve küçük ölülerini gördüm.” O, bu günün dehşetini öyle bir şekilde sunuyordu ki, taşı dahi eritebilecekti. O, vaazını bitirdikten sonra, yaşlı bir beyefendi bana döndü ve dedi ki: “Vaaz dediğim şey işte bu.” Aynısını düşünüyordum; fakat benim hislerim hala onun söylediklerinden etkilenmemişti ve dinden hoşlanmamama rağmen onun söylediklerine inanıyordum.

“Şimdi, aynı gece meydana gelen, Kutsal Ruh’un gücünü tecrübe edişimi anlatacağım. Herhangi bir kimse, bana daha önceden Kutsal Ruh’un gücünü aynı tarzda tecrübe edeceğimi söylemiş olsa idi, ona inanmaz ve o kişinin saçmaladığını düşünürdüm. Vaazdan sonra direkt eve gittim ve eve vardığımda, bana böyle akılsızca hissettiren şeyin ne olduğunu merak ediyordum. Eve vardığımdan kısa süre sonra dinlenmeye çekildim, yaklaşık beş dakika sonra aşağıdaki şekilde, Kutsal Ruh tarafından sınanmaya başlayana kadar dinsel şeylere karşı kayıtsızlık hissediyordum:

“Öncelikle, kalbimin aniden çarpmaya başladığını hissettim, (bu durum) bana her ne kadar uyarılmasam da bir şeyin beni rahatsız edeceğini düşündürdü, ancak acı hissetmiyordum. Kalp çarpıntım atmaya başladı, Kutsal Ruh’un üzerimdeki etkisi olduğuna ikna oldum. Daha önceden hissetmediğim kadar mutlu ve mütevazı ve değersizlik duygusu hissetmeye başladım. Seslenip yardım isteyemiyordum. Tanrım! Bu mutluluğu hak etmiyorum dedim (ya da bu etkiyi yapan sözcükleri söyledim). Bir şeyi

içmeye benzemeyen bir akıntı, daha hissedilebilir bir tarzda (hava akıntısına benzer) ağzıma ve kalbime doğru geliyordu, kalp çarpıntımın nedeni olarak gözüken bu durum, tahminime göre 5 dakika ya da daha fazla devam etti. O, ruhumun tamamına sahip olmuştu ve ben Tanrıyı arzulağığıma emindim. Tüm bunların ortasında sahip olduğum şeyi sanki içermiyormuşçasına, bana daha çok mutluluk vermemesini istiyordum. Kalbim patlayacak gibi oluyordu fakat Tanrı'nın merhameti ve sevgisi ile doluğumu hissedinceye kadar da durmadı. Böylesine tecrübe edinirken bir düşünce aklıma geldi, "Bunun anlamı ne olabilir? Öncelikle sanki onu cevaplayacakmış gibi hafızam oldukça berraklaştı, Yeni Ahit'ten sekizinci bölümü Romalılara Mektuplar önüme açılmış gibiydi, sanki 26 ve 27. ayetleri okumam için bir kandil önüme tutuluyordu ve ben bu sözleri okuyordum ve bende bu ayetleri okudum: 'Kutsal Ruh dile getirilemeyen eksikliklerimizde bize yardım etti'. Ve her saniye kalbim çarpıyordu, ıstırap içindeki kimse gibi beni inletiyordu, her ne kadar acı hissetmesem de onu durdurmak kolay değildi ve diğer odadaki kardeşim gelip kapıyı açtı ve dışımın ağrıyıp ağrımadığını sordu. Ona, ağrımadığını ve uyuması gerektiğini söyledim. Durdurmayı denedim. Kendimi uyuma-ya isteksiz hissediyordum, çok neşeli idim, kendi kendime düşünerek onu kaybedeceğimden korkuyordum.

'Benim arzulu ruhum kalabilecek

Böylesi bir tarzda'

Düşünmek için uzandığımda kalbimin çarpıntısı durmuştu, ruhumun Kutsal Ruh ile dolu olduğunu hisseder iken, muhtemelen yatağımın çevresinde meleklerin dolaşıp durduğunu düşünüyordum. Sanki onlar ile konuşmayı istemiş gibiydim ve sonunda da onlarla 'biz kendimize daha az ilgi duyuyorken sizin bizim iyiliğimiz için nasıl bu kadar ilgilenebiliyorsunuz' diyerek onlarla konuştum. Bundan sonra, güçlükle uyudum ve sabah uyandığımda ilk düşüncelerim şöyleydi: Beni böyle mutlu eden ne idi? Ve onun derecesini kalbimde hissederek, daha fazlasını istedim. Daha sonra giyinmek için ayağa kalktım ve sürpriz bir şekilde yalnızca ayakta durdum. Yer küre üzerinde bana sanki küçük bir cennet göründü. Ruhumun uykuya dalar gibi, tamamen ölüm korkusunun üstüne doğru yükseldiğini hissettim; eğer bu, Tanrının bir dilemesi ise, kafesteki bir kuş gibi bedenimden özgürleşmek ve İsa ile birlikte yaşamak, ayrıca, diğer insanlara iyilik yapmak için yaşamaya istekli olmak ve de günahkârları tövbe etmeleri için ikaz etmek şeklinde güçlü bir arzum vardı. Bu kutsallığı hissederek alt kata indim. Sanki tüm arkadaşlarımı kaybediyordum, ailemin bunu öğrenmesine, ben Kitab-ı Mukaddes'i inceleyene kadar müsaade etmeyecektim. Direkt rafa gittim ve onu inceledim. Romalılar 8. bölümde her bir ayet kendisinin Tanrı'nın Sözü olduğunu tasdik ediyor ve söylüyorken sanki benim duygularım da ayetlerin anlamlarıyla bire bir uyuşuyordu. Daha sonra, bunu aileme anlattım ve ben konuşurken izlemek zorunda olduklarını düşünüyordum ki konuştuğumda o benim sesim değildi, bana öyle görünüyordu. Anlatımım tamamen içimdeki Ruh'un kontrolü altındaydı; onlara konuştuğum sözlerin benim olmadığını kastetmiyorum. Paskalya günü Havarilerinkine benzer şekilde bir etki altında kaldığımı düşündüm (Başkalarına aktarabilecek ve dilediğini yapabilecek bir güce sahip olmanın dışında). Kahvaltıdan sonra, daha önce hiç yapmadı-

ğım bir şekilde komşularıma gittim ve her ne kadar kalabalık içinde daha önceden hiç dua etmemiş olsam da onların ricası üzerine onlarla birlikte dua ettim.

“Şimdi, gerçeği söylemek suretiyle görevimi yerine getirdiğimi hissediyor ve Tanrı'nın kutsamasını ümit ediyorum. Bu söylediklerim, onu okuyacak herkese belli bir iyilik yapabilir. O, Kutsal Ruh'u kalplerimize yollayarak ya da en azından bana (yollayarak) vaadini yerine getirdi ve ben şimdi, dünyada, İsa'ya olan inancımı tehdit edecek tüm Deist ve Ateistlere meydan okuyorum”.

Mr. Bradley'in ihtidasının sonraki yaşantısına etkileri hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Şimdi, ihtida sürecinin yapı taşlarının daha küçük bir araştırmasını yapalım.

Psikoloji ile ilgili herhangi bir çalışmanın Çağrışım bölümünü açarsanız, bir kimsenin düşünceleri, amaçları ve hedeflerinin her biri diğerinden bağımsız farklı içsel grupları ve sistemleri oluşturduğunu okuyacaksınız. O kimsenin takip ettiği her bir 'amaç' kendisine özgü ortak özel heyecanları uyandırır ve belli düşünce gruplarını alt gruplarıyla birlikte bir araya toplar ve eğer amaçlar ve heyecanlar tür olarak ayrı iseler düşünce gruplarının ortak yönü az olabilir. Eğer bir düşünce grubu hazır ise ve ilgi alanını işgal ediyorsa, başka gruplarla ilgili bütün düşünceler zihinsel alanın dışına itilir. Birleşik Devletler başkanı, küreği, tüfeği, oltası ile ıssız bir yere gezi amaçla kampa gitse, onun düşünce sistemleri baştan aşağı değişir. Başkanlık kaygıları tamamıyla geriye itilir, resmi alışkanlıkları, doğa çocuğu olma alışkanlıkları ile yer değiştirir ve onu güçlü bir sulh hâkimi olarak bilenler, onu bir kampçı olarak gördüklerinde, onun aynı kişi olduğunu bilemeyebilirler.

Şayet o, tekrar asla geri dönmeyecek ve ona hâkim olan politik ilgilerle muzdarip olmayacak olsa, o pratik ilgi ve amaçları uğruna devamlı dönüşmüş bir varlık olarak kalacaktır.

Bizlerin, bir hedeften diğerine geçmede olduğu gibi günlük karakter değişimlerimiz, genellikle dönüşüm diye isimlendirilmezler. Çünkü onlardan her birisi çok hızlı bir şekilde diğer istikamete yön değiştirirler; fakat her ne zaman bir amaç, önceki rakiplerini de bireyin yaşamından kesinlikle çıkarmaya yönelik istikrarlı bir şekilde gelişirse, biz buna 'Fenomen' deriz. Belki ona bir 'dönüşüm (transformasyon)' olarak bakarız.

Bu değişimler, benliğin bölümüne yol açan tam değişimlerdir. Tam olmayan yol ise iki veya daha fazla farklı amaç gruplarının simültane bir şekilde birlikte meydana gelmesidir. Burada birisi pratik olarak doğru yolu tutar ve aktif olur diğerleri ise yalnız göstermelik arzularıdır ve asla pratik olarak bir şeye yol açmazlar. Son dersimizde örnek olarak verdiğimiz Saint Augustine'in saf bir yaşama yönelik ilhamları buna bir örnektir. Diğerleri, kendi ofisinde gurur içerisinde oturur ve bunun bir kibir ve odun kesen birisinin bu yaşamının da onun kaderi olup olmadığını merak eden bir Başkanın durumu olabilir. Böylesi ilham uçuşmaları daha çok geçici heveslerdir. Bunlar zihnin daha çok uzak kenar bölgelerinde var olan şeylerdir ve

insanın gerçek ben ve enerji merkezi tamamen farklı bir sistem tarafından işgal edilir. Hayat devam ettikçe ilgilerimizde sabit bir değişiklik oluşur ve bunun sonucunda düşünce sistemimizde bir yer değişikliği oluşur. Bu değişiklik bilincimizin daha merkezi durumdan daha kenar ve daha kenar kısımdan daha merkezi bölgelelerine doğru olur. Örneğin, hatırladığım kadarıyla, ben gençken babam Boston gazetesinde Lord Gifford'un Arzusu isimli 4 bölümden oluşan parçayı yüksek sesle okurdu. O sırada bir felsefe öğretmeni olmayı düşünüyordum ve işittiğim şeyin yaşamımdan uzaklığı, Mars gezegenin uzaklığı gibi idi. İşte hala, Gifford sistemi, şimdilik, benlik sahamı ve bütün enerjimi başarılıca tanımlayan kendimi adadığım sistemdir. Şimdi ruhum öyle bir yere yerleşti ki daha önceleri pratik olarak gerçek olmayan bir obje olarak düşündüğü şeyi şimdi ise onu merkeze almış ve onu bir alışkanlık haline getirmiştir.

'Ruh' dediğimde, böyle bir tercihte bulunmadığımız sürece bunu ontolojik bir anlamda ele almayacaksınız. Her ne kadar bu tür konularda ontolojik dil içgüdüsel olsa da, Budistler veya Hümanistler bu gerçeklikleri kendi beğenileri olan fenomenolojik terimlerle çok güzel bir şekilde tanımlayabilmektedirler. Onlara göre ruh, yalnızca bilinç alanlarının bir başarısıdır, her bir alanda bir parça veya alt-alan bulunur, bu parça veya alt-alan merkezi olarak görünmekte ve heyecanları içermektedir. Bir merkezden olduğu gibi, hedefler de buradan alınıyor görünmektedir. Bu parça hakkında konuşurken istemeyerek 'bura', 'bu', 'şimdi', 'benimki', veya 'ben' gibi perspektif kelimelerini diğer parçadan ayırmak için kullanırız. Diğer parçalar için ise 'orada', 'daha sonra', 'şu', 'onun' veya 'eski senin', 'o' 'ben değil' gibi pozisyonlar kullanılır. Fakat bir 'bura' 'orada'ya ve bir 'orada' 'bura'ya dönüşebilir ve 'benimki' ve 'benimki değil) not mine' ile yerlerini değiştirebilirler.

Böylesi değişimlerin meydana getirdiği şey duygusal heyecanlardaki dönüşümlerdir. Bizlere bugün sıcak ve hayati gelen şeyler yarın soğuk gelebilir. Şeyler alanın sanki sıcak parçasından görülür gibi olur. Kişisel arzular ve istekler buradan dışa vurulur. Onlar kısacası, bizim yaşam enerjimizin merkezidirler, oysaki soğuk parçalar, soğuklukları ile oranlı olarak bizleri kayıtsızca ve pasifçe terk ederler.

Dikkatli bir şekilde verilen bu dilin şimdilik yeterli olup olmadığı pek de önemli değildir. Eğer göstermeye çalıştığım gerçekleri kendi tecrübenden hareketle kavramaya çalışırsan, bu dil olarak yeterlidir.

Şimdi, duygusal ilgilerde büyük bir gel-gitler olabilir ve sıcak alanlar yanan bir kâğıttan çıkan ışık dalgalarından daha hızlı bir şekilde değişebilir. Daha sonra, önceki konferansta çok şey işittiğimiz, kararsız ve bölünmüş bir benliğe sahip oluruz. Veya ateşin ve heyecanın odağı, amacın çıktığı bakış açısı belli bir sistem içerisinde kalıcı hale gelebilir ve daha sonra eğer değişim özellikle bir kriz veya ani bir şekilde dini olursa, biz ona *ihtida* deriz.

Bundan böyle, bireyin bilincindeki sıcak alanlara, kendini adadığı ve ondan güç aldığı düşünce gruplarına *bireyin kişisel enerjisinin daimi merkezi* diyelim. Bu merkez bireyde, enerji merkezindeki düşünce seti ne olursa olsun, büyük bir farklılık yaratır. Yine bu merkez kişinin sahip olduğu ister merkezi ister çevresel önemsiz herhangi bir düşünce seti konusunda büyük farklılık yaratır. Söylemek gerekirse, bir insan ‘ihtida etti’ demek, onda daha önce çevresel, önemsiz alanda yer alan dini düşünceleri, şimdi merkezi konuma gelmiş demektir, yani dini amaçlar onun enerjisinin daimi merkezini şekillendirir hale gelmiştir.

Şimdi psikolojiye, bireyin zihinsel sisteminde heyecanlarının *nasıl* değiştiğini ve amaçların çevresel iken *niçin* kesin olarak merkezi konuma geldiğini sorarsanız, her ne kadar psikolojinin buna bir cevap vermesi gerekse de, o ancak ne olduğunun genel bir tanımını verebilse de, belli bir örnekte tam olarak tek tek cari güçlerin neler olduğunu belirleyemez. Ne dış bir gözlemci ne de bu süreci yaşayan bir özne tam olarak belli tecrübelerin, insan enerjisinin merkezini bu kadar katı değiştirebildiğini açıklayabilir ya da onların çoğu kez böyle tecrübeler için saatini beklemek zorunda olduğunu açıklayabilir. Bizler bir düşünceye sahip olur ya da bir eylemi tekrar tekrar yerine getiririz, fakat belli bir günde düşüncenin gerçek anlamı içimizde ilk kez çınlar veya eylemimiz aniden bir ahlaki imkânsızlığa dönüşür. Hepimiz biliriz ki, ölü duygular, ölü fikirler, donuk inançlar ve de sıcak ve canlı olanları vardır. Herhangi biri, içinde sıcak ve canlı olanı geliştirirse, onunla ilgili her şey yenilenir, yeniden kristalize olur. Sıcak ve canlı olanın yalnızca ‘motor verimliliği’ anlamına geldiğini uzunca tehir edildiğini fakat şimdi düşüncenin faal durumda olduğunu söyleyebiliriz, fakat böylesi bir konuşma yalnızca bir laf kalabalığından ibarettir, ani motor verimliliği bu mudur? Bizim açıklamalarımız oldukça belirsiz ve geneldir ve bu fenomenin daha yoğun bireysel boyutunun olduğunu söylemek gerekir.

Sonunda, bir mekanik dengenin bayağılaşmış sembolizmine geri düşeriz. Bir zihin, bir düşünceler sistemidir. Zihin her biri karşılıklı olarak diğerini kontrol eden ya da güçlendiren heyecan uyandırıcı, dürtüsel ve içgüdüsel eğilimlere sahip fikirler sistemidir. Fikirler koleksiyonu, tecrübe esnasında çıkarma ya da ekleme ile değişir ve eğilimler ise organizma yaşlandıkça değişir. Zihinsel bir sistem, bir binada olduğu gibi içsel değişimle zayıflar ya da güçsüzleşir ve bir süreliğine ölü alışkanlık ile ayakta kalabilir. Fakat yeni bir algı, ani bir duygusal şok ya da organik değişimi açığa çıkaran bir fırsat, bütün yapıyı bir araya getirecek ve daha sonra çekim merkezi yeni düşüncelerle daha istikrarlı bir tutum etrafında odaklaşacaktır. Yeniden organizasyonda merkeze yerleşen bu tutum artık buraya yerleşmiş ve bu yeni bir yapı artık burada daimi kalmaya devam edecektir.

Düşüncelerin ve alışkanlıkların şekilsel ilişkileri, böylesi denge değişimlerinde engelleme sebebidir. Yeni bilgi, her ne kadar kazanılmış olsa da değişimlerde hızlandırıcı bir parça olarak rol oynar. Zamanın ‘hayal edilemeyen etkisi’ altında içgüdülerimiz ve eğilimlerimizin yavaş mutasyonu ve temayülü, zamanın hayal

edilemeyen dokunuşu altında bu değişimde büyük bir etkiye sahiptir. Dahası, tüm bu etkiler bilinç altısal ya da yarı bilinç altısal olarak işleyebilir. Bir Özneyi ele aldığımızda ki onda bilinçaltı yaşamı büyük ölçüde gelişmiştir, onun güdülerini alışlageldik biçimde sessizce olgunlaştırır ve siz asla bu olayı tam hesaplayamazsınız. Bu hem Özne hem de dışarıdan gözleyenlere harika, olağanüstü bir olay olarak görülür. Duygusal durumlar, özellikle şiddetli olanlar zihinsel yeniden düzenlemelerin hızlanmasında oldukça etkilidir. Ani ve taşkın dinsel dönüşüm durumlarında aşk, kıskançlık, suç, korku, pişmanlık veya öfkenin bu kişileri kontrol ettiği herkesçe bilinir. İhtidanın karakteristik duyguları olan ümit, mutluluk, güvenlik, çözülme, eşit düzeyde etkilidirler. Bu taşkın durumlarda yer alan duygular nadiren şeyleri buldukları şekliyle terk ederler.

Kaliforniya'dan Profesör Starbuck yakın zamanda yapmış olduğu Din Psikolojisi isimli çalışmasında, Evangelik bir ortamda büyüyen gençlerde görülen sıradan 'dinsel dönüşüm'ün belirtilerinin, toplumun herhangi bir sınıfında daha geniş bir ruhsal ortamda ergenliğin normal dönemlerini yaşayan ergenlerin gelişmesine ne kadar paralel olduğunu istatistikî çözümlemesiyle gösterdi. Yaşlar aynı ve genellikle 14 ile 17 aralığına idi. Semptomlar da aynı idi ve bunlar eksiklik duygusu, mükemmel olmama, düşüncelere dalma, depresyon, marazi iç murakabe, günah duygusu, ölüm sonrası kaygısı, aşırı kuşku ve endişe ve benzeri duygulardı. Sonuç da aynı idi; mutluluk, iç rahatlaması, tarafsızlık, öz güven, daha geniş bir bakış açısına doğru zihin fakültelerinin ayarlanması ile gittikçe büyüyen ve gelişen bir durumdu. Dışarıdan uyarılanlar hariç, kendiliğinden dini uyanıklarda, ergenliğin olağan şimşek ve stres ve tüy dökümü döneminde, anidenliği ile özneyi şaşırtıcı dışarıdan uyarılan dinsel dönüşümlerde de olduğu gibi mistik tecrübelerle karşılaşabiliriz. Gerçekte bu benzeştirme tamdır. Starbuck'un sıradan gençlik dönüşümleri ile ilgili sonucu yalnızca bilineni olarak gözükmektedir. İhtida, özünde normal bir ergenlik; çocukluğun küçük evreninden daha geniş entelektüel ve olgunluğun spiritüel yaşamına geçiş dönemine ait bir fenomendir.

Dr. Starbuck "İlahiyatın", "ergenlik eğilimlerini kabul ve onun üzerine eklemeler yaptığını; yine ilahiyata göre, ergenlik gelişiminde temel şeyin kişiyi çocukluktan çıkarıp olgunluğun yeni yaşamına ve kişisel iç-görüye getirmek olduğunu, benzer şekilde normal eğilimleri yoğunlaştıran bu şeylere karşı sabredilmesini öğütlediğini ve böylece ilahiyatın fırtına ve stres dönemini kısalttığını" söylemektedir. Bu araştırmacının istatistiklerine göre dinsel dönüşüm fenomeni olan 'günahkârlık duygusu', ergenlik döneminin fırtınalı ve stres fenomeni devam ettiği müddetçe beşte birinde devam etmektedir, fakat fırtına ve stres daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu duruma bedensel olarak uykusuzluk ve iştahsızlık da çok sık olarak eşlik etmektedir. "Temel farklılık, dinsel dönüşümün bu süreci yoğunlaştırması fakat kişiyi kesin bir krize sokarak kısaltması olarak gözükmektedir."³

³ E. D. Starbuck; *The Psychology of Religion*, ss. 224-262.

Dr. Starbuck'ın aklındaki dinsel dönüşüm genelde sıradan herkes tarafından bilinen kişilerin dinsel dönüşümleri idi. Bu adaylar daha önceden ilanlarla, duyurularla ve örneklerle belirlenmiş kimselerdi. Ortaya koydukları dinsel dönüşüm şekli yönlendirme ve taklidin sonucu idi.⁴ Eğer onlar kendi yaşadıkları gelişim krizlerini, diğer inanç ve ülkelerde incelerlerse, her ne kadar değişimin özü aynı olsa da (çünkü bu temel dönüşümde kaçınılmaz bir şey) onun sonuçları farklı olabilirdi. Katolik bölgelerde, örneğin Episkopalyan mezhebinde böylesi bir ankziyete ve günahkârlık duygusu, canlanmayı teşvik edici mezheplerde olduğu gibi alışıldık değildir. Kutsal törenler bunlarda daha çok katı bir biçimde dinsel yapılara dayanır, kurtuluşun bireysel, kişisel kabulüne az önem verilir.

Fakat, her taklidi fenomen öncelikle kendi orijinaline sahiptir ve ben, gelecekte yapılacak araştırmalarda tecrübenin ilk elden ve orijinal formlarına daha yakın olmayı gerekli görüyorum. Bunlar, muhtemelen ara sıra görülen yetişkin örneklerinde bulunmaktadır.

Profesör Leuba, dinsel dönüşümü psikolojisi ile ilgili değerli bir makalesinde,⁵ dini yaşamın teolojik boyutunu nerede ise onun ahlaki boyutuna bağladı. O dini duyguyu “teknik kelime kullanmak gerekirse, birliğin verdiği huzur duygusundan sonra bir özlemin eşlik ettiği eksiklik duygusu, ahlaki yetersizlik duygusu, günahkârlık duygusu” olarak tanımlamaktadır. ‘Din’ sözcüğünü, “günah ile ondan kurtuluştan kaynaklanan duygular ve arzular kümesine gittikçe daha fazla önem vermek” olarak belirtir. Günah duygusu içerisindeki birisinin, hastalanmış bir beden veya herhangi bir fiziki hastalığın ıstırapından mümkün olduğu ölçüde acilen kurtulmaya çalışan biri gibi, bu duygudan kurtulmak istediğini göstermek için günahkârlık duygusunun sarhoşluktan ruhsal kibire dek uzanan bir yelpazede yer aldığını gösteren pek çok örnek verir.

Şüphesiz, bu kavramlaştırma sınırsız sayıdaki olayı kapsar. Burada kullanılacak en iyi örnek Mr. H. Hadley'dir. O, dinsel dönüşümünden sonra New

---

⁴ Bunu hâlihazırda Jonathan Edward'dan daha iyi kimse anlayamaz. Ona göre yaygın ihtida olayları daima ihtiyatla ele alınmalıdır. Bu konuda şunu önerir: “Yaygın onay ve kabul ile oluşturulan bir kural, her ne kadar pek çok kişiye göre belirsiz olsa da, bunu kabul edenlerin tecrübe süreçlerinin kavramlarını şekillendirmede büyük bir etkiye sahiptir. Bu olaya nasıl geldiklerini çok iyi biliyorum. Çok kez onların davranışlarını gözleme fırsatım oldu. Başlangıçta çoğu kez onların tecrübeleri karmaşık bir kaos gibidir. Fakat daha sonra üzerinde devam konusunda ısrar edilen adımlara en çok benzeyen parçalar seçilir. Bunlar zaman zaman söylendiğine göre kendi düşüncelerinde oldukça berrak bir konuma gelinceye ve diğer ihmal edilen parçalar ise daha belirsiz bir düzeye erişinceye kadar, kendi düşünceleri üzerine yerleşirler. Böylece tecrübe ettikleri şey, kendi zihinlerinde hâlihazırda oluşturdukları şemaya tam bir uyum içerisine getirmek için, habersiz bir şekilde gerginleşir. Bu, metodun seçikliği ve açıklığı üzerinde ısrar eden kimselerle uğraşmak zorunda kalan din görevlileri için de doğal hale gelir.” Dini Etkiler Üzerine İncelemeler.

⁵ J. Leuba, “Studies in the Psychology of Religious Phenomena, **American Journal of Psychology**, vii. 309, 1896.

York'ta ayyaş ve sarhoşların aktif ve faydalı bir Kurtarıcısı oldu. Onun tecrübesi, aşağıdaki gibi olmuştur:

“Bir Salı akşamı, Harlem’de bir salonda, evsiz, arkadaşsız ve ölesiye sarhoş bir şekilde otuyordum. İçkinin aleti olmuştum veya içki getirecek her şeyi satıyordum. Ölesiye sarhoş olmadıkça uyuyamıyordum. Günlerce yemedim ve yaklaşık önceki dört gün, gece yarısından sabaha kadar, hezeyanlı sayıklamalarla ve korkularla acı çekiyordum. Sık sık, asla bir serseri olmayacağımı söylüyordum. Asla köşeye sıkışmayacağım, işte zaman bu zaman, nehrin aşağısında kendime bir ev bulacağım’ dedim. Zamanı geldiğinde Tanrı dileğimi yerine getirdi ancak nehre giden yolun dörtte birini yürüyecek takatim yoktu.

Oraya, düşünceli bir şekilde oturduğumda, güçlü ve büyük bir varlığın huzurunu hissettiğimi gördüm. O sıra O’nun ne olduğunu bilmiyordum. Daha sonradan onun günahkârların arkadaşı İsa olduğunu öğrendim. Bara doğru yürüdüm ve camlar tıkırdayana kadar ona yumruk attım. Ayakta içenler alaycı meraklarla seyrettiler. Caddede ortasında ölsem dahi asla bir daha içmeyeceğim dedim ve gerçekten sabaha kadar da düşündüğüm gibi oldu. Bir şey bana, ‘eğer sözünü tutmak istiyorsan git ve kendini hapsedtir’ dedi. Ben de en yakın karakola gittim ve kendimi hapsedtirdim.

Dar bir hücreye yerleştirildim ve bana öyle geldi ki bu yerde kendine bir oda bulabilen bütün şeytanlar benimle birlikte idi. Sahip olduğum bütün arkadaşlar bunlardan ibaret değildi. Hayır, Tanrıya şükürler olsun, salonda yanıma gelen sevgili Ruh salonda hazırды ve Dua et! Dedі. Dua ettim, her ne kadar büyük bir yardım hissetmesem de, duayı sürdürdüm. Hücremden ayrılır ayrılmaz polis merkezine götürüldüm ve tekrar hücreye konuldum. Sonunda serbest bırakıldım ve bana her türlü hizmetin verildiği kardeşimin evinin yolunu tuttum. Yatağa uzanmış yatarken uyarıcı Ruh beni asla terk etmedi ve ertesi Şabat sabahı kalktığımda o günün benim kaderimi belirleyeceğini hissettim ve akşama doğru, aklıma Jerry M’Auley’in Misyonu’na gitmek geldi ve oraya gittim. Ev paketlenmişti ve büyük bir güçle, platformun yanındaki boşluğa yöneldim. Orada, kimsesizlere ve alkoliklere yönelmiş olan Tanrı adamı Jerry M’Auley’i gördüm. O, kalktı ve derin sessizliğin ortasında kendi deneyimini anlattı. Bu adama yönelik bir samimiyet vardı ve “Tanrı’nın beni kurtarıp kurtaramayacağımı merak ediyor”dum. Yirmi beş veya otuz kişinin içkiden nasıl kurtulduklarının tanıklığını dinledim ve kendimi öyle hazırladım ki ya orada bu içkiden derhal kurtulmalı veya hemen orada ölmeliydim. Davet edildiğimde içkililer kalabalığı ile birlikte diz çöktüm. Jerry ilk duasını yaptı. Daha sonra Mrs. M’Auley coşkunu bir biçimde bizler için dua etti. Zavallı ruhumda öyle bir çatışma devam ediyordu ki! Kutsal bir fısıltı ‘Gel’ dedi; şeytan ise “Dikkatli ol!” dedi. Bir an donakaldım ve daha sonra, kırık bir kalple dedim ki: “Sevgili İsa, bana yardım edebilir misin?” Bu fani dil ile asla o anı tanımlayamam. Her ne kadar, ruhum o ana kadar tanımlanamaz bir sıkıntı ile dolmuş olsa da, öğle güneşinin şiddetli parlaklığını kalbimde hissediyordum. Özgür bir insan olduğumu hissediyordum. Oh be, özel bir emniyet duygusu, özgürlük duygusu ve İsa’ya dayanma duygusu. İsa’nın tüm berraklığı ve gücü ile yaşamıma geldiğini hissettim, gerçekten de eski olan her şey yok oldu gitti ve her şey yenilendi.

“O andan şimdiye kadar, asla viski içmeyi istemedim ve onu almaya beni sevk edecek miktarda da hiç para görmedim. O gece Tanrı’ya, güçlü içme isteğini benden uzaklaştırırsa tüm yaşamım boyunca ona hizmet edeceğime söz verdim. O, kendine düşeni yaptı, ben de bana düşeni yapmaya gayret ediyorum.”

Dr. Leuba haklı olarak, yüce bir yardımcıya mutlak ihtiyaç ile başlayan ve bize yardım duygusu ile son bulan böylesi bir tecrübeye, küçük bir doktrinal teolojinin var olduğunu belirtir. O bizlere, tamamen etik, kapsayıcı, önceden belirtilmiş herhangi bir teolojik inanç içermeyen alkolik dinsel dönüşüm örnekleri de vermektedir. Örneğin Dr. Leuba'nın söylediğine göre John B. Gough'un örneği pratik olarak, ne Tanrının, ne de İsa'nın adının zikredilmediği bir ateistin dönüşümüdür. Fakat bu tip yeniden canlanmanın önemine rağmen, bu yazar kısmen veya hiçbir entelektüel yeniden değerlendirme yapmaksızın, onu oldukça ön plana çıkarmıştır. O, Bunyan ve Alline'nin örneklerinde olduğu gibi, öldürücü melankoli formunun öznel merkezli şekline karşılık gelir. Bizler, melankolinin nesnel formlarının da var olduğunu 7. konferansımızda görmüştük. Melankolinin bu formunda, Tolstoy'un olayından hatırlayacağınız gibi, evrenin ve yaşamın rasyonel anlamlandırılmasındaki eksiklik, bir kimse üzerine yüklenmiş bir yük ağırlığı gibidir. Bundan dolayı, dinsel dönüşümde ayrı elemanlar vardır ve onların birey yaşamıyla olan ilişkilerinin ayrıştırılması gerekir.

Örneğin kimi kişiler, herhangi bir durumda asla dinsel dönüşüm yaşayamazlar. Dini fikirler, onların ruhsal enerjilerinin merkezi konumuna gelemesler. Onlar, pratik olarak Tanrı'nın hizmetkârları ve mükemmel insanlar olabilirler, fakat O'nun krallığının çocukları değildirler. Onlar ya görülmeyeni hayalden acizdirler ya da kendini adama dilinde 'çoraklık' ve 'kuraklığın' yaşam boyu mahkûmudurlar. Dini inanç açısından böylesi bir kabiliyetsizlik, bazı örneklerde, orijinal olarak entelektüel olabilir. Onların dini kabiliyetleri, doğal eğilimlerinde kontrol altında tutulmaktadır. Bu kontrol, engelleyici niteliğindeki dünya hakkındaki inançları, kötümser ve materyalist inançları tarafından yapılmaktadır. Bunlar içerisinde önceleri kendilerini serbestçe dini eğilimlerine adayan pek çok iyi ruhlar, şimdi ise bugünlerde kendilerini sanki donmuş gibi buluyorlar veya bugün pek çoğumuzun altında sindiğimiz bazı zayıf inançlar üzerindeki agnostik engellemeler bugün pek çoğumuzu, içgüdülerimizi kullanmaktan alıkoymaktadır. Pek çok insan da böylesi engellerin üstesinden asla gelemes. Ömürlerinin sonuna kadar onlar inanmayı reddederler, kendi kişisel enerjileri asla dinsel merkeze varamaz ve dini merkez devamlı pasif olarak kalır.

Diğer insanlarda sıkıntı derindir. Dini alanda uyuşmuş ve hassasiyet kategorisinde yetersiz insanlar vardır. Kansız bir organizma gibi, tüm iyi niyetine rağmen, iyimser mizacıyla mutlu, atılgan 'canlı ruhuna' asla erişemez, bundan dolayı, ruhsal olarak çorak olan doğa, diğerlerinin inançlarına hayranlık duyup gıpta edebilir fakat asla yaratılış olarak nitelikli inancından haz alanın huzur ve şevkini yaşayamaz. Buna rağmen bütün bunlar, sonunda tamamen geçici bir engel meselesi olarak ortaya çıkar. Yaşamının sonunda bile biraz erime, biraz çözülme, kurtuluş yer alabilir ve çorak bir gönülde bir kısım şimşekler çakabilir ve insanın katı kalbi, yumuşayabilir ve dini hislere alışabilir. Böylesi olaylar, diğerlerinden daha çok, ani

ihtidanın bir mucize ile olduğu düşüncesini gündeme getirir. Onlar var olduğu sürece, bizler umutsuzca, sabit örneklerle ilgilenmeyi hayal etmemeliyiz.

İnsanoğlunda, ihtida sürecinde çarpıcı bir farklılığa yol açan iki tür zihinsel olay mevcuttur. Bu farklılığa Profesör Starbuck *dikkat* ismini vermektedir. Unutulmuş bir ismi hatırlamaya çalışmanın nasıl olduğunu bilirsiniz. Genellikle, zihinsel olarak kelimenin bağlantılı olduğu mekânları, insanları ve eşyaları gözden geçirerek hatırlamaya çalışmak size yardım eder. Fakat bazen, bu gayret başarısız olur, o an daha çok gayret ettikçe daha az ümitlendiğinizi hissedersiniz, sanki isimler *sıkışmış* ve bir basınç sıkıştığı yerden onu kurtulmaktan alıkoyuyor gibidir. Daha sonra, karşıt çare çoğu kez başarıya ulaşır. Çabayı tamamen bırak, tümüyle farklı bir şey düşün ve yarım saat içinde, Emerson'un dediği gibi kayıp isim sallana sallana sanki hiç davet edilmemiş gibi zihnine gelir. Sende bu gayretle birlikte bazı gizil süreçler harekete geçer ve gayret sona erdiğinde bile bu süreç devam eder ve sonucun ortaya çıkmasına neden olur, ancak sonuç sanki kendiliğinden gelmiş gibi gözükür. Belli bir müzik öğretmeni, Starbuck'un söylediğine göre, yapılacak şeyele açıkça işaret ettikten ve başarısızca teşebbüsten sonra öğrencilerine: “Çabayı bırakın o kendiliğinden olacak”. önerisinde bulunur.⁶

Zihinsel faaliyetlerin sonuçlandığı bilinçli ve iradi yöntemler ile bilinçsiz ve irade dışı yöntemler vardır. Bizler her iki yöntemi ihtida tarihinde örneklenmiş yöntemler olarak buluruz. Starbuck bunları *iradi tip (volitional type)* ve *kendiliğinden tip (self-surrender type)* diye isimlendirir.

İradi tip, yeniden canlandırıcı değişim genelde aşamalı, ahlaki ve ruhsal alışkınlıkların yeni bir setini parça parça oluşturan yapıları içerir. Fakat daima, ileriye yönelik hareketin çok daha hızlı görüldüğü kritik noktalar vardır. Bu psikolojik gerçek Dr. Starbuck tarafından çokça örneklendirilmiştir. Bizlerin herhangi uygulamalı bir başarıdaki eğitimimiz, açık bir şekilde, fiziksel bedenlerimizin gelişiminde olduğu gibi ani hareketler ve başlangıçlar ile ilerler.

“Bir atlet bazen, tıpkı bir mühtedinin dinini önemseyip onu beğenmesi gibi, ansızın oyunun altın noktası ve gerçek yararını anladığını fark eder. O, sporla uğraşmaya devam ederse, bir gün gelir oyun onun kanalıyla kendi kendine oynamaya başlar--büyük bir mücadelede kendini kaybeder. Aynı şekilde, bir müzisyen ansızın öyle bir noktaya ulaşır ki sanat tekniğinde elde ettiği zevk tamamen yok olabilir ve bir ilham anında müziğin kendisiyle aktığı bir enstrüman haline dönüşür. Yazar, evlilik yaşamları başta güzel olan iki farklı evli insanı dinleme şansını elde ettiği kimselerin bir yılı doldurmadan ya da bir yılı aşkın bir süreden sonra evlilik yaşamının kutsallığının farkına vardıklarını nakleder. Üzerinde çalıştığımız insanların dini tecrübeleri de işte böyledir.”⁷

⁶ E. D. Starbuck, **Psycholog of Religion**, s. 117.

⁷ E. D. Starbuck, **Psycholog of Religion**, s. 385, Krş. S. 137-262.

Bizler, az sonra ansızın bilinç gelişimi ile sonuçlanan bilinçaltı olgunlaşma süreçlerinin daha kayda değer örneklerini işiteceğiz. Sir William Hamilton ve Edinburgh'tan Profesör Laycock bu tür etki sınıflarına ilk dikkat çekenlerdendir. Fakat yanılmıyorsam Dr. Carpenter 'bilinçdışı düşünme faaliyeti' terimini ilk tanıttandır ve o zamandan beri, popüler bir yorumlama terimi olarak devam etmektedir. Yalnız şu an gerçekler bizce onun bildiğinden daha çok bilinmektedir. Onların pek çoğuna göre kesinlikle yanlış bir isimlendirme olan 'Bilinçdışı (unconscious)' sıfatı, daha müphem olan 'bilinçaltı (subconscious)' ve 'alt algısal (subliminal) terimleriyle değiştirilmesi daha iyi olur.

İhtidanın iradi tipine örnek vermek oldukça kolaydır. Fakat bunlar, bilinçdışı etkilerin daha çok ve şaşırtıcı olduğu *kendiliğinden* tiplerden daha az ilgi çekicidir. Bu nedenle ben ikincisi için daha fazla acele edeceğim, çünkü bu iki tip arasındaki farklılık çok da radikal değildir. Hatta daha çok yeniden doğmuş gibi bir duygu uyandıran iradi tip ihtidada kısmi olarak kendiliğinden ihtida tipinin müdahalesinin izleri vardır. Hatta örneklerin büyük bir oranında, iradenin, kişiyi tam birliğine doğru getirmeye yönelik kendi arzusunu yerine getirdiğinde, son adımın yerini diğer güçlere terk etmek ve bu güçlerin iradenin yardımı olmaksızın başarmak zorunda oldukları görülür. Diğer bir ifade ile kendiliğinden ihtida bir anlamda zorunlu hale gelir. Starbuck'un söylediğine göre "Kişisel irade, terk edilmelidir. Çünkü pek çok olayda kurtuluş, birey direnmekten vazgeçinceye ya da gitmeyi arzuladığı yöne doğru bir gayret ortaya koyuncaya kadar ısrarla gelmeyi reddeder."

Starbuck'un deneklerinden biri; "vazgeçmeyeceğimi söylemiştim, fakat iradem kırıldığında her şey bitmişti" diye yazmıştı. Diğer başkası ise; "Basitçe dedim ki: 'Tanrım, yapabildiğim hepsini yaptım, geri kalan bütün problemi sana havale ediyorum'; ve hemen bana büyük bir huzur geldi." Diğeri: "Hemen, eğer onu yapmayı denemekten kendimi durdurabilir ve İsa'yı takip edebilirsem kurtulabileceğim aklıma geldi, her nasılsa her şeyimi kaybettim." Diğeri: "Sonunda direnmekten vazgeçtim ve her ne kadar zor olsa da kendimi bıraktım. Yavaş yavaş, kendi üzerime düşeni yaptığım aklıma geldi ve Tanrı da kendisininkini yapmayı arzuluyordu.⁸ John Nelson⁹ bu lanetlenmekten kurtulmak için bitkin bir halde --"Tanrım, senin iraden gerçekleşecek; lanetle ya da kurtar!" diye çılgık attı ve o andan sonra ruhu huzur ile doldu.

Dr. Starbuck,- oldukça şematik kavramların gerçeği tamamıyla açıklayabilmesinden dolayı- bana doğru görünen, kendiliğinden ihtidanın son anda niçin kaçınılmaz olduğunun nedenlerini açıklayan ilginç bir örnek verir. Evvela ihtida edecek adayın zihinde iki şeyin olduğu ile başlarsak; birincisi kişinin kaçınmak istediği mevcut eksiklik veya yanlışlık içinde olduğu 'günahkârlık' duygusu ve ikincisi sahip olmak istediği olumlu ideali. Şimdi, bizlerin çoğuna göre mevcut yanlışlık duygumuz bilincimizin, amaçlayabildiğimiz herhangi bir pozitif idealin hayalinden daha uzak bir parçasıdır. Olayların çoğunda gerçekten 'günah', açıkça

⁸ Starbuck, age, ss. 91, 114.

⁹ Journal of Mr. John Nelson, Londra (tarihsiz), s. 24'dan alıntılanmıştır.

dikkati çeker, bu nedenle “*ihtida doğruluğa doğru bir gayretten ziyade gınahtan kurtulma çabası sürecidir*”¹⁰ Bir kimsenin bilinçli akıl ve iradesi, ideal olana doğru bir çaba içerisinde olması nedeniyle, sadece belirsizce ve yanlış bir şekilde hayal edilmiş bir şeyi hedefler. Bireydeki organik olgunlaşmanın güçleri, önceden tasavvur edilmiş sonuçlara yönelir ve onun bilinçli çabaları, kendi yolunda yeniden düzenlemeye doğru çalışan bilinçaltı ilişkileri sahnenin arkasına salıverir. Bütün daha derin güçlerin niyetlendiği yöne doğru yönlenmiş olan bu yeniden düzenleme oldukça kesin ve kesinlikle onun bilinçli olarak tasavvur ettiğinden ve kararlaştırdığından farklıdır. Sonuçta bu yeniden düzenlenme doğru yönden ayrılan iradi gayretleri tarafından engellenir.

Starbuck, kişisel iradeyi kullanmak, yetersiz kişiliğin en çok vurgulandığı bölgede yaşamaktır, diyerek meselenin köküne parmak basıyor gözükmektedir. Tersine, bilinçaltı güçlerin liderliği ele aldığı yerde büyük ihtimalle daha iyi ben bil kuvve halindedir ve eylemleri yönetmektedir. O, hantal ve belirsiz yönelimleri olmayan bizatihi bir organize merkezidir. Daha sonra insan ne yapmalıdır? Starbuck, “rahatlamalıdır” der. “Yani o, kendi halinde akan doğruluğa yönelen daha büyük bir güce başvurmalı ve başladığı işi kendi halinde bitirmesine izin vermelidir. Kazançlı eylem, bu bakış açısı ile bir kimsenin kendi benini, yeni kişiliğin merkezi yaparak ve daha önce objektif bir şekilde incelenmiş hakikati yaşayarak yeni yaşam üzerine adamasıdır.”¹¹

“İnsan gücünün bittiği yer, Tanrının yardımı için bir fırsattır, Man’s extremity is God’s opportunity”¹² vecizesi kendiliğinden ihtidaya (self-surrender)’e ihtiyaç gerçeğini ortaya koyan Teolojik ifadedir. Onu dile getirmenin fizyolojik yolu ise “bırak kişi kendi gücü dâhilinde olan her şeyi yapsın, geri kalanını onun sinir sistemi yapacaktır.” şeklindedir. Bu her iki cümle aynı gerçeği bildirir.¹³

Onu, kendi sembolizmimizle ifade etmek için; “kişisel enerjinin yeni merkezi bilinç altısal olarak kuluçkaya yatıp çiçek açmak için tam hazır hale gelince, bizler için tek kelime ‘dokunma’ olacaktır. O, yardıma ihtiyaç duymadan birdenbire patlayacaktır!

Psikolojinin müphem ve soyut dilini kullanmaktayız. Fakat hangi terimle olursa olsun, bilinçli benliğimizi her kim olduğu önemli olmayan güçlerin merhametine terk etmek şeklinde tanımlanan krizler, gerçekte olduğumuzdan daha iyidir ve bizi arınmaya götürür. Dini yaşamın özünün ruhsal olduğu ve harici bir ritüel, ayinler ve işler meselesi olmaması nedeniyle, kendini bırakmanın niçin dini hayat

¹⁰ Starbuck, age, s. 64.

¹¹ Starbuck, s. 215.

¹² Bu ifade bizdeki “Kul daralmazsa Hızır yetişmezmiş”e benzemektedir.

¹³ Starbuck, s. 113.

için daima yaşamsal bir dönüm noktası olarak kabul edilmesi gerektiğini anlayabiliriz.

Denebilir ki, Hıristiyanlığın ruhsal alandaki bütün gelişimi, kendini bırakma krizine daha büyük bir vurgudan biraz fazla bir şeyi içerir. Katoliklikten Luteryanlığa ve oradan Kalvinizme kadar, ondan Wesleyanizme ve bundan tamamen teknik Hıristiyanlığın dışına kadar saf ‘liberalizm’ ya da transandantal idealizme kadar çözüm getirici bir tip olsun ya da olmasın, ortaçağ mistikleri, dindarlar, Protestan tarikat üyeleri (quakerler) ve dingincilerde, ıssız anlarda tecrübe edilmiş doğrudan ruhsal yardım düşüncesine doğru gelişim aşamalarını ve doktrinal aygıtlara veya yatıştırıcı araçlara esaslı bir ihtiyacın duyulmadığını bulabiliriz.

Bu noktaya kadar Psikoloji ve din, her ikisi de mükemmel bir uyum içindedirler. Çünkü her ikisi de bilincin dışında bireyin yaşamına bir kurtuluş getiren güçlerin varlığını kabul etmektedirler. Buna rağmen, psikoloji bu güçleri ‘bilinçaltı’ olarak tanımlayıp ve onların etkilerinin ‘kuluçka’ ya da ‘beyin faaliyeti’ sonucu oluştuğunu söyleyerek, onların bireyin kişiliğini aşkınlaştırmadığını ima eder ve bu noktada o, bunların doğüstü Tanrının direkt operasyonu olduğunda ısrar eden Hıristiyan teolojisinden ayrılır. Ben sizlere henüz, bu ayrılığı sonuç olarak hesaba katmadığımı söylüyorum fakat bir süreliğine bu soruyu askıya almayı teklif ediyorum. Gelecekte yapılacak incelemeler bizlere bu açık uyumsuzlıktan kurtulmaya yardımcı olacaktır.

Bir süreliğine kendini bırakmanın psikolojisine geri dönelim.

Bilinçliğin düzensiz kenarında günaha, eksikliğe ve sefalete hapsolmuş ve sonuç olarak teselli edilemez durumda bir kimse bulduğunuzda, basitçe ona her şeyin iyi olduğunu bu nedenle endişelenmeyi bırakmasını huzursuzluğa son vermesini ve kaygıyı bırakmasını anlattığınızda, o sizin ona sadece birtakım anlamsız şeyler söylediğinizi zanner. Sadece, pozitif bilinçlilik, ona her şeyin iyi gitmediğini söyler ve sunduğun en iyi yöntemin basitçe soğukkanlı sahtekârlığı iddia etmek olduğunu sanır. ‘İnanma arzusu (The Will to Believe) bu kadar gerilmemelidir. Kendimizi eksik olduğunuz bir inanca yönelik daha inançlı yapabiliriz. Fakat algımız aktif bir şekilde tam zıddına inandırmaya çalıştığında da hayal ürünü bir inancı yaratamayız. Zihnin bize önerdiği daha iyisi, bu örnekte yalnızca sahip olduğumuz zihnin sırf inkâr etmesi şeklinde görünür ve biz aktif olarak sırf bir inkarı da arzulamayız.

Endişe, korku, ümitsizlik ve diğer istenmeyen duygulardan kurtulmanın yalnızca iki yolu vardır. Birisi, ya karşıt duygular baskın bir şekilde bizi ezip geçmeli ve diğeri de durdurmak zorunda olduğumuz mücadelelere karşı yorgun düşmek. Böylece biz düşer yıkılırız, vazgeçeriz artık aldırış etmeyiz. Duygusal beyin merkezlerimiz çok çalışır ve geçici duygusuzluğa dalarız. Şimdi, bu tükenmişlik durumunun azımsanamayacak oranda ihtida krizinin bu bölümünü şekillendirdiğine yönelik çalışmalar vardır. Hasta ruhun egoistik tasası kapıyı koruduğu sürece,

inançlı ruh yaygın bir huzur yaşayamaz. Eskisinin bir anlığına da olsa gözden kaybolmasına, ikincisinin bazı fırsatlarla kazanç elde etmesine ve müktesep pozisyonun devam edebilmesi için yeniden elde edilmesine izin ver. Carlyle'nin Teufelsdröckh'u Ebedi Hayır'dan Ebedi Evet'e 'İnziva Merkezi (Centre of Indifference)'nde geçmiştir.¹⁴

İhtida sürecinin bu özelliği ile ilgili güzel bir örnek vereyim. Samimi aziz David Brainerd kendi krizini aşağıdaki şekilde anlatmaktadır:

“Bir sabah her zamanki gibi ıssız bir yerde yürüyüş yapıyordum, aniden bütün yaptıklarımın, başarılarımın, karar vermemi etkileyen projelerim ve kurtuluşumun tamamen boşuna olduğunu gördüm. Kendimi tamamen kaybetmiş gibi ayakta sessizce donakaldım. Kendi kendime bir şey yapmamın, bu durumdan kendi kendime kurtulmanın benim için ebediyen imkânsız olduğunu gördüm. Daha önce hiç yapmadığım bütün yalvarışlarımı yaptım, bütün yalvarışlarım boşuna idi, gördüm ki bencilliğim beni dua etmeye sevk etti, daha önce başka hiçbir amaç için Tanrıya dua etmemiştim. Gördüm ki, dualarım ile kutsal bağışlayıcının başışı arasında gerekli bir ilişki yoktu; dualarım, Tanrının lütfünün üzerime olmasını zorunlu kılacak bir özelliğe sahip değildi, çünkü dualarım suda elimi çırpma- kından daha fazla bir erdem veya faydaya sahip değildi. Gördüm ki, oruç, dua, gösteriş olarak yaptıklarım vs. bütün adanmalarımı Tanrının önünde toplamıştım ve bazen gerçekten Tanrının yüceliğini amaçladığımı düşünmüştüm. Öte yandan bir defa bile gerçekten ona niyetlenmemiştim, yalnızca kendi mutluluğumu düşünmüştüm. Tanrı için gerçekten bir şey yapmadığımı gördüm, Ondan bir şey talep etmeye hakkım yoktu, riyakârlığım ve alaycılı- ğım nedeniyle yalnızca lanet olabilirdi. Bencil isteklerim dışında hiçbir şeyi hesaba katma- dığımı açıkça gördükten sonra, yaptıklarımın değersiz bir eğlence ve devam eden yalanlar olduğunu gördüm. Neticede hiçbir şey yapmamış sadece kendime tapmış ve Tanrıyı berbat bir şekilde suiistimal etmişim.”

“Devam ettim, hatırladığım kadarıyla, 12 Temmuz 1739 gününü takip eden Cuma günü sabah vaktinden Şabat gününün akşamına kadar böyle bir zihinsel durum içerisinde yine aynı ıssız yerde yürüyordum. Burada, melankolik bir durumda (*dua etmeye çalışıyordum; fakat bu veya başka görevle meşgul olacak bir kalp bulamadım; önceki ilgim, hareketim ve dini ilgilerim şimdi gitmişti. Tanrının Ruhunun beni sessizce terk ettiğini düşündüm; fakat hala strete değildim; yine de teselli edilemez durumda idim, sanki cennet veya yeryü- zünde beni mutlu edecek bir şey yoktu.* Düşündüğüm kadarıyla yarım saat bir süre içerisinde aptalca ve anlamsız bir durumda dua etmek için gayret ettim) daha sonra yoğun ağaçlar içerisinde yürürken anlatılamaz bir ihtişam ruhumun idrakini açıyor gözüktü. Dışsal bir parlaklık ne de ışık bedenim bir tasavvuru değildi. Fakat o yeni bir içsel idrak veya Tanrıya sahip olma düşüncesi idi. Daha önce sahip olmadığım ya da hiçbir şeye benzetemediğim bir şey idi. Teslisteki Baba, Oğul ya da Kutsal Ruh'un hiçbirisinin böyle bir algısına sahip değildim. Fakat o Kutsal yücelik gibi gözüktü. Böyle bir Tanrıyı, böyle yüce bir Kutsal Varlığı görmekle ruhum anlatılamaz bir coşku ile neşelendi. İçsel dünyamda ferahladım ve onun her şeyin üstünde ebedi Tanrı olması gerektiği konusunda tatmin oldum. Ruhum Tanrının cenaplığı ile meftun ve mutlu oldu ve hatta onun içerisinde yok oldum. En azından bu

¹⁴ Ebedi Evet Carlyle'nin Tanrıya inanan ruh için, Ebedi Hayır ise Tanrıya inanmayan ruh için verdiği isimdir.

dereceye kadar kurtuluşum hakkında bir düşüncem yoktu ve kendim gibi böyle bir yaratığın varlığı nadiren görülmekteydi. Coşkulu, huzur ve hayretler içerisinde bir durumumda bir azalma olmadan hava kararınca kadar devam ettim. Daha sonra ne gördüğümü düşünmeye ve kontrol etmeye başladım. Zihnim bütün akşam huzur doluydu. Kendimi yeni bir dünyada hissettim ve kendimle ilgili her şey farklı bir açıdan eskisi gibi olmayacak şekilde görüldü. Bu anda, kurtuluş yolu bana kesin hikmet, uygunluk, cenap ile açıldı ki başka kurtuluş yollarını merak ettim; kendimi bırakmadım, kaybetmedim ve bu hoş, kutsanmış ve harika yolla daha önce uyum içerisinde değildim. Eğer daha önce başarıldığım kendi gayretlerim veya başka yolla kurtulmuş olsaydım bütün ruhum şimdi onu reddederdi. Bütün dünya tamamen Hz. İsa'nın şefaatiyle olan böyle bir kurtuluşu ne gördü ne de böyle bir kurtuluşa maruz kaldı.¹⁵

Şimdiye kadar huy haline gelmiş sıkıntılı duygusal durumları kaydeden pasajları italik olarak verdim. Nakledilenlerin büyük oranında belki de çoğunluğunda yazar, düşük duyguların bitkinliğinin ve yüksek duyguların girişinin sanki eş zamanlı¹⁶ olarak ortaya çıktığından bahsetmektedir.

Nettleton'tan bir mühtedi olan T.W. B. Şiddetli günahkârlık duygusu krizine girdi. Bütün gün bir şey yemedi, tam bir ümitsizlik içerisinde yüksek sesle "Tanrım bu acı ne kadar sürecek, Ne kadar sürecek? diye ağlayarak odasına kapandı". "Benzer şekillerde bunu tekrar ederek" değişik zamanlarda, duygusuzluk durumuna battığımı gördüm. Tekrar kendime geldiğimde dizlerimin üzerinde kendim için değil başkaları için dua ediyordum. Kendisi açısından benim için hayırlı olanı yapсын diye kendimi Tanrının iradesine adadığımı hissettim. Bütün ilgilerimin başkalarının iyiliğine adanmış olduğunu gördüm."¹⁷

Amerikan'ın büyük vaizlerinden Finney şöyle yazmaktadır: "Kendi kendime dedim ki: 'Bu nedir? Kutsal Ruhu tamamen üzmüş olmalıyım. Bütün inançlarımı kaybettim. Ruhumun bir parçasına bile sahip değilim. Ruh beni terk etmiş olmalı. 'Niçin!' diye düşündüm. 'Hayatımda kurtuluşum ile ilgilenmekten hiç uzak olmadım'... daha önce altında ezildiğim günah yükünü tekrar taşımak için inancımı yeniden hatırlamak istedim. Kendimi boş yere huzursuz etmeye çalışmışım. O kadar sakin ve huzurlu idim ki bunun en azından Kutsal Ruh'u rahatsız etmemin bir sonucu olması gerektiğini hissetmeye çalıştım."¹⁸

Fakat bütün bu soruların ötesinde, öyle kişiler var ki Öznenin duygusal yapısında herhangi bir rahatsızlıktan oldukça bağımsız veya önceden herhangi şiddetli bir duygusal gerginlik olmaksızın, yeterli enerji birikimine ulaşınca daha üst psikolojik durum bütün bariyerleri aşarak birden ortaya çıkar ve ani bir sel gibi siler süpürür. Bunlar en çarpıcı ve hafızada kalan örneklerdir. Bu ani ihtida örneklerinde kutsal lütuf kavramı oldukça belirgin

¹⁵ Edward's and Dwight's Life of **Brainerd, New Haven, 1822 ss. 45-47, Kısaltılmıştır.**

¹⁶ Bütün bu fenomeni, dengenin değişimi olarak tanımlarken, yeni psişik enerjinin kişisel merkeze doğru hareket etmesi ve eski enerjinin kenara çekilmesinin (bazı objelerin yukarı çıkması ve diğerlerinin bilincin altına gitmesi) bölünemez bir olayı tanımlamanın yalnızca iki yolu olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz bu kesinlikle çoğu kez doğrudur. Starbuck 'kendiliğinde ihtida' ve 'yeni determinasyon'un ilk bakişta farklı tecrübeler gibi görünmesine rağmen, "gerçekten aynı şeydir. Kendiliğinden ihtida değişimi eski ben açısından görürken, determinasyon onu yeni olan açınsından görmektedir." Aynı yer. S. 160.

¹⁷ A. A. Bonar: **Nettleton and his Labors**, Edinburgh, 1854, s. 261.

¹⁸ Charles G. Finney, *Memoirs written by Himself*, 1878, ss. 17, 18.

bir şekilde görülmektedir. Bunlardan birini-Bay Bradley'in örneğini- ayrıntılarıyla anlattım. Fakat diğer örnekleri ve konunun geri kalan kısımlarıyla ilgili yorumlarımı takip eden bölümde ele alacağım.¹⁹

---

¹⁹ Kitabın takip eden bölümü olan X. Dinsel Dönüşüm (Sonuç) bölümü bu derginin gelecek sayılarında yayımlanacaktır (Terc).